

NYESTE TID

LISE TOGEBY: Var de så røde? Tekster og dokumenter til belysning af Socialdemokratiets gennembrudsår. København, Fremads Fokusbøger, 1968. 190 s. 17,75 kr.

Der er mange huller i udforskningen af Danmarks nyeste historie. Et af de dybeste er problemerne omkring arbejderbevægelsens organisatoriske, politiske og idémæssige udvikling. Den efterhånden meget omfattende udenlandske historiske forskning i de nationale og internationale socialistiske bevægelser har indtil nu kun afsat ubetydelige spor i Danmark. Det er derfor værdifuldt, at der nu foreligger en kommenteret udgave af en række centrale dokumenter og tekster, der belyser det danske socialdemokratis politisk-teoretiske udvikling fra den spæde, men farverige start til det begivenhedsrige år 1920.

Den ringe interesse for arbejderbevægelsens historie herhjemme kan skyldes, at udviklingen i det danske socialdemokrati for den almindelige bevidsthed tegner sig som en ret problemløs proces, der er forløbet efter den traditionelle europæiske udviklingsmodel: idémæssig og politisk konfusion – marxisme – revisionisme. Det illustreres tydeligt af de publicerede tekster og af Lise Tgebys korte, men klare indledning og kommentarer, at helt så enkelt har udviklingen i Danmark ikke formet sig. L. T. besvarer her selv det spørgsmål, der er rejst i bogens titel med et »nej« – de var ikke så røde. Socialdemokratiet har altid, trods en oprindelig »socialistisk farve«, været »et pragmatisk arbejderparti« (s. 10). L. T. er tydeligvis positivt indstillet over for den udvikling, partiet har gennemløbet, men dette har imidlertid, så vidt det kan skønnes, fået den virkning, at dets pragmatiske nutid i for høj grad projiceres bagud, med det resultat, at fortiden i L. T.s fremstilling bliver mindre rød, end den i realiteten var.

Det er rigtigt, at socialdemokratiet i de første årtier ikke var så rødt eller revolutionært, som det almindeligvis fremstilles i partiets egen mytologi og i populære historiske værker, men det var dog nok, især i 1880'erne, betydelig mere radikalt socialistisk, end L. T. synes at mene. Når L. T. i sin kommentar kan afvise, at partiet på noget tidspunkt skulle have været et revolutionært parti, så skyldes det, så vidt jeg kan skønne, dels at L. T. har et meget snævert revolutionsbegreb, som hun nærmest synes at identificere med en blanquistisk voldelig magtovertagelse, dels en manglende forståelse af forholdet mellem reform og revolution i marxistisk teori. L. T. synes at have den opfattelse, at der er tale om et enten – eller, mens der vel snarere opereres med et både – og, således som det også glimrende kommer til udtryk i den s. 47–48 citerede tale af P. Knudsen fra 1889. Den revolutionsopfattelse, som de socialdemokratiske ledere opponerede imod under striden med »de revolutionære« på dette tidspunkt, må vel nærmest betegnes som en besynderlig blanding af protoleninisme og anarkisme, hvilket muligvis forklarer den distance, nogle socialdemokrater i denne sammenhæng lægger til revolutionsbegrebet. Da denne strid var et af de meget få tilfælde før århundredeskiftet, hvor socialdemokraterne søgte at klargøre deres opfattelse af forholdet mellem reform og revolution, må det medgives, at det er overordentlig vanskeligt at danne sig et utvetydigt billede af de ledende social-

demokraters strategiske opfattelse i 1880'erne og 90'erne. De havde næppe selv helt klare forestillinger herom.

Det er en af udgiverens fortjenester, at P. Knudsens rolle i opbygningen af partiet fra ca. 1880 er blevet understreget så kraftigt. Han har hidtil stået i skyggen af de senere i offentligheden mere kendte skikkelser, Borgbjerg og Stauning. Det er sikkert helt korrekt at fremhæve P. Knudsens indsats på Staunings bekostning ved udformningen af det, som L. T. kalder »det bedste i den socialdemokratiske tradition«, hvortil regnes »en politisk realisme, der er lige langt fra principløs opportunistik og dogmatisk princippryteri« (s. 9). Derimod er det mere diskutabelt, om Gustav Bang, der fra omkring århundredeskiftet dominerede det teoretiske billede, var »en betydelig socialistisk teoretiker« (s. 9 og 107). Han var ganske vist en af de få teoretisk bevidste socialister, der har været i det danske socialdemokrati, men set i et internationalt perspektiv må han vel blot betegnes som en dansk Kautsky-epigon. I originalitet stod efter min opfattelse venstrefløjens førende talsmand efter århundredeskiftet, Gerson Trier, fuldt på højde med Gustav Bang.

Bangs analyser af det danske samfund var vel i det store og hele realistiske, men de blev ikke grundlaget for partiets strategi. Hans strategiske opfattelse var tydelig præget af den tyske centristiske holdning, der resulterede i det tyske socialdemokratiske afmagt i tiden indtil 1914. Det der karakteriserede det danske socialdemokrati var imidlertid, at det ikke fulgte denne kautskyanske linje, men helt konsekvent, med Borgbjerg som den drivende kraft, førte en reformistisk politik, der var i modstrid med Gustav Bangs oprindelige holdning. At han, som senere Kautsky i Tyskland, accepterede dette, gør ham ikke til denne politikens teoretiker.

Socialdemokratiets optræden under påskekrisen i 1920 har været genstand for mange misfortolkninger. Det er velgørende, at generalstrejketruslen her i L.T.s dokumenterede kommentar utvetydigt karakteriseres som en defensiv handling. Generalstrejken indgik i socialdemokratiske teori som et legitimt middel til at afværge reaktionære anslag mod revisionismens *raison d'être*, den almindelige valgret og parlamentarismen, og blev ikke betragtet som et anvendeligt redskab til at fremkalde en revolutionær situation, således som enkelte teoretikere på den internationale bevægelses venstrefløj agiterede for.

Lise Togeby påpeger meget rigtigt, at der skete en afgørende ændring i socialdemokratiet under og umiddelbart efter første verdenskrig. Det afgørende var vel imidlertid ikke, som påstået, at partiet ophørte med at beskæftige sig med sit eget idéindhold – det gjorde man også – men at den socialistiske målsætning, som indtil da havde været en levende realitet, blev opgivet. Konsekvensen var, at målet for den pragmatiske politik mere og mere indskrænktes til spørgsmålet om opnåelse af magtpositioner i det bestående samfund.

De ovenfor anførte bemærkninger har væsentligst været koncentreret om de diskutabile punkter i L.T.s kommentarer. Men netop det forhold, at der er ret vide fortolkningsmuligheder inden for hele problemområdet, gør udgivelsen af teksterne særdeles nyttig. Kildeudvalget dækker udover prøver på tekster til belysning af den almindelige idéudvikling partiets politik på særlige områder som landbrugs- og forsvarspolitik, venstreoppositionens synspunkter, partiets stilling til den første verdenskrig og den russiske revolution og en række prøver på enkelte teoretikers skrifter. Udvalget af artikler, taler og manifeste giver et

glimrende billede af partiets udvikling, og den vægt, der er lagt på de forskellige emneområder og grupperinger i partiet, forekommer rimelig. Det afsluttende genoptryk af partiprogrammer fra 1876 til 1913 forøger i høj grad bogens anvendelighed, hvorimod valget af titler i litteraturlisten virker noget tilfældigt.

NIELS FINN CHRISTIANSEN

De gamle Byfoged-, Birke- og Herredsfuldmægtige. Erindringer fra Retslivet i Tiden før Retsreformen af 1919. Redigeret og med Indledning af JEP LAU-SEN FROST. København, G. E. C. Gad, 1967. 360 s. Ill. 66,00 kr.

I 1931 udsendte tidligere dommer i Søndre Landsret Kaj Fr. Hammerich »Den Danske Dommerstand under Enevælden«. Men bortset fra det store festskrift »Højesteret 1661–1961. Redigeret af Povl Bagge, Jep Lauesen Frost og Bernt Hjejle. 1–2. 1961« har indtil de senere år litteraturen om domstolenes og den juridiske embedsstands historie været sparsom. I 1958 gjorde Johan Hvitfeldt i Sønderjyske Årbøger rede for »Den nordslesvigske Embedsstand 1700–1848«, og i 1963 redigerede Advokatsamfundets sekretær, Detlef Thomsen, m. fl. »Min far var sagfører«. I de sidste år er der udkommet to væsentlige værker, J. L. Frosts om retsbetjentfuldmægtigene – med meget mere – før 1919 og dr. jur. Axel H. Pedersens om »Birketing i Gl. Københavns Amt 1521–1965« – ligeså med meget mere.

Nu afdøde højesteretsdommer Frost samlede som redaktør en række selvbiografiske og meget menneskelige bidrag fra dommer- og politifuldmægtige i den, trods alt ikke så fjerne fortid, da retsbetjenten samtidigt var kgl. borgmester, byfoged, byskriver, byrådsformand og kommunaldirektør i købstaden og herredsfoged, herredsskriver, birkedommer og birkeskriver i landjurisdiktionen samt politimester, politiadvokat, foged, auktionsdirektør, skifteforvalter, notar, civil- og kriminaldommer begge steder. I indledningen redegøres, for første gang på historisk grundlag, for forholdene ved underøvrigheden og by- og herredstingene i det 19. årh. Fremstillingerne har ikke blot juridisk, men i allerhøjeste grad også social interesse og vil derfor sikkert ofte blive benyttet og citeret i fremtidig historieskrivning.

Fra arkivernes side foreligger også nu en række vigtige arbejder til belysning af rets- og administrationshistorien. Begyndelsen blev gjort i Åbenrå, hvor Frode Gribsvad og Johan Hvidtfeldt i 1944 udsendte »Landsarkivet for de sønderjyske Landsdele. Vejledende Arkivregistraturer Bind VI«. I 1964 udsendte det Viborgske arkiv »Forskellige arkiver. X-arkiver. Ved Poul Rasmussen«, 1966 fulgt af »Jyllands Brevkiste. Landsarkivet for Nørrejylland 1891–1966« og 1967 af »De nørrejyske landdistrikters rets- og politikredse indtil 1956«. 1966 kom Harald Jørgensens oversigt »Landsarkivet for Sjælland, Lolland-Falster og Bornholm og Hjælpemidlerne til dets Benyttelse«, og fra 1964 løber serien af »Retsbetjentarkiver indtil 1919«, foreløbigt for Bornholm, Falster, Lolland, Gl. Københavns og Frederiksborg amter, suppleret af oversigter vedrørende brandforsikring, fængselsvæsen og lægdsruller. Fra landsarkivet for Fyn ventes snart en vejledning, og i 1968 har Dansk Historisk Fællesforening udgivet »Manuskripter og arkivalier i danske samlinger. Ved Helle Linde og Anker Olsen«.

JØRGEN TVEVAD